

Jasna Gotovac

OSVRT NA RAD U PROJEKTU »RANO UČENJE STRANOG JEZIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI«

U gradu Zagrebu počeo je rad oko usvajanja stranog jezika u ranoj dobi 1977. godine u pet osnovnih škola u okviru Projekta Društva za primijenjenu lingvistiku SR Hrvatske. Te sam godine u vezi s Projektom počela predavati engleski jezik u drugom razredu osnovne škole. Radi preglednosti i lakšeg praćenja ovog prikaza podijelila sam ga na nekoliko cjelina:

- 1) rad s udžbenikom i priručnim materijalom,
- 2) dob učenika,
- 3) problem adaptacije nastavnika,
- 4) početno čitanje i pisanje,
- 5) bilješke iz pripreme za rad i praćenje rezultata.

1. Rad s udžbenikom i priručnim materijalom

Priručnik za nastavnike TIME FOR ENGLISH I (autora D. Vucelić i V. Anić) za rad s učenicima ove dobi sadrži predgovor koji upućuje na ponašanje nastavnika u radu s djecom. Uz priručnik tematski je vezana i radna bilježnica (koju djeca kupuju u Institutu za strane jezike u Zagrebu, Varšavska ul. 14, izdavaču spomenutih radnih materijala). Sklop uz taj priručnik sadrži štampane kartice za čitanje, slike za opisivanje i igru te magnetofonske vrpce sa snimljenim materijalom.

U trećem razredu upotrebljava se TIME FOR ENGLISH II (autora D. Vucelić). Sklopu je dodan slikovni materijal, a na magnetofonskoj vrpici snimljeni su tekstovi, dijalozi i ostalo.

Kada je Projekt ušao u treću godinu rada, a prva se generacija učenika upisala u četvrti razred, prešlo se na rad s udžbenikom i multimedijским sklopom za četvrti razred (autora Brozović-Gerčan u izdanju Školske knjige u Zagrebu).

2. Dob učenika

Osvrnula bih se na važan faktor svakog nastavnog procesa: na dob učenika. Učenici drugog razreda imaju uglavnom 7 ili 8 godina. Jedva su svladali pismo materinskog jezika, sve su im funkcije u razvoju. Vezuju pojmove — riječi za slike ili predmete i tako ih pamte.

Koncepcija sata ne može imati svoj klasični oblik, jer je pažnju učenika teško zadržati na određenom predmetu dulje od 7 do 10 minuta. Zapravo čitav sat od 45 minuta dijeli se na razdoblja od po 10 minuta u kojima se aktivnosti stalno smjenjuju. Lingvistički usmjerena igra smjenjuje se s pjesmicama i drugim aktivnostima. Iako dijete te dobi govori i piše materinskim jezikom, ono vlada ograničenim brojem pojmova, pa se u nekim primjerima može ustanoviti da dijete ne poznaje naš ekvivalent engleske riječi. Aktivnosti crtanja i bojenja vrlo su obiljubljene i mogu se dobro iskoristiti.

Nastavnik je u radu s djecom te dobi u školskim uvjetima stavljen u situaciju da mu ritam i raznolikost rada diktira zapravo dob učenika. Intenzitet pažnje je kratkotrajan, prisile učenja nema, ocjena nema, straha ne smije biti.

Takav je sat mnogo teže izvesti nego normalan školski sat s odraslijom djecom. Učenici te dobi još nisu socijalizirani, svaki čas mijenjaju svoje prijatelje, premještaju se kada treba stati u krug radi neke igre jer ne žele stajati do nekoga s kim su do jučer bili najbolji prijatelji. Zbog takvih uvjeta rada vrlo je teško planirati gradivo.

Potrebno je vrlo mnogo sati kreativno smišljene vježbe da bi učenici te dobi pravilno reagirali na zapovijed, na primjer: »Put the pencil in the basket«. Ustanovila sam da se u prostoru (in, on, behind, under) snalaze teško zato što im čak i u materinskom jeziku ti pojmovi nisu dovoljno jasni. Oni mlađi sporo reagiraju kada im na materinskom jeziku zapovijedim: »Stavi olovku iza košare«. Valjalo bi uskladiti usvajanje tih pojmova na materinskom i na stranom jeziku.

3. Problem adaptacije nastavnika

Nastavnici koji ostvaruju Projekt u pet zagrebačkih osnovnih škola uglavnom su educirani za rad s djecom od 11 do 15 godina, a činjenica je da se u Projektu radi s djecom od 7 do 9 godina, pa često samo urođeni afinitet prema tom poslu spašava nastavnika od krupnih grešaka. Nedovoljno poznavanje psihičkog razvoja učenika te dobi često uzrokuje promašaje u nastavi. S učenicima od 7 i 8 godina pristupa se radu posve drugačije nego s učenicima u dobi od 10 i 11 godina: drukčijim metodama rada, drukčijim metodičkim postupcima, organizacijom sata, držanjem nastavnika itd.

Često se čuje od nastavnika razredne nastave da je rad s djecom u prvom razredu vrlo težak. Isto to i više od toga može se tvrditi i za rad u nastavi stranog jezika s učenicima drugog, pa i trećeg razreda. Nastavnik koji radi s djecom te dobi u okviru Projekta, zna dobro da mora uvijek doći na sat raspoložen, spreman za igru, šalu i pjesmu. Motivacija za učenje stranog jezika u većine učenika te dobi ovisi isključivo o držanju, ponašanju i pristupu radu nastavnika stranog jezika. Znači da dijete ne može biti emotivno ravnodušno u odnosu prema nastavniku stranog jezika, baš kao što ne smije biti ni prema svom razrednom učitelju.

Upravo to emotivno angažiranje u radu s učenicima drugog i trećeg razreda, poznavanje psihologije djece te dobi i adekvatna metodička sprema, a uz to još i dobar i primjeren udžbenik mogu garantirati uspjeh u ostvarivanju Projekta. Posebno je važno da nastavnik dobro poznaje strani jezik i da dobro surađuje s nastavnikom razredne nastave.

Ne bih govorila o neprilikama objektivne prirode na koje nailaze svi nastavnici koji ostvaruju Projekt: na promjenu nastavnika iz organizacijskih razloga škole, bolest nastavnika, nerazumijevanje uprave škole i nastavnika ostalih predmeta na školi, ponekad i sustručnjaka i sl.

4. Početno čitanje i pisanje

Čitanje uopće, pa tako i čitanje na stranom jeziku jedno je od najmoćnijih sredstava stjecanja jezičnog iskustva. Stoga je važno da dijete nauči čitati što prije i da već u prvim pokušajima stječe iskustvo da svoje znanje primijeni.

Kompleksnost čitanja

Izgovorena riječ simbolizira dio svijeta koji nas okružuje i materijalizira se kada je napisana. Odraslima koji posjeduju vještinu čitanja mnogo godina, vrlo je teško shvatiti kako je svladavanje čitanja za djecu kompliciran proces, kolika je širina i dubina problema s kojim se dijete susreće pri početnom čitanju. Ono mora naučiti razlikovati različite pisane oblike riječi. Ako, na primjer, ne može razlikovati dvije riječi po napisanom obliku, ne može ni pročitati. Sposobnost razlikovanja napisanih oblika jedan je od prvih koraka pri početnom čitanju, a djeci se to može olakšati time što mu se iz početka prezentiraju riječi koje se vizualno veoma razlikuju. Dijete koje teško razlikuje napisane riječi, ima teškoća i s auditivnim razlikama glasova. Ono će teško razlikovati kojim glasom riječ počinje ili završava. S takvim djetetom valja organizirati igru »I Spy« ili učiti kratke pjesmice. Ako se te teškoće u fonemskoj razlici glasova ne svladaju u početku, one će dugo pratiti učenika u osnovnoj i srednjoj školi. Kasnije je takvom učeniku vrlo teško ovladati sposobnošću slušanja s razumijevanjem kao i čitanja s razumijevanjem.

Kad je dijete naučilo razlikovati različite oblike i simbole te uočilo razliku između različito izgovorenih glasova, slijedi svladavanje povezivanja izgovorene riječi s pisanom. U praksi se to izvodi prezentiranjem štampane riječi sa slikom predmeta i njezinim izgovaranjem. To zahtijeva od djeteta da upamti redosljed slova, izgovor riječi i da sve to poveže sa slikom predmeta koja mu je predložena. Izvor teškoća u čitanju je zapamćivanje slike slova u riječi na engleskom jeziku. Učenik koji vidi napisanu riječ, u trenutku čitanja te riječi (pretvaranja pismenog znaka u govorni) prisjeća se njezina zvučnog oblika, tj. *spaja* u svojoj svijesti ono što je čuo s onim što izgovara. Čin prepoznavanja grafema i pretvaranje u foneme traje dulje vremena, ovisno o razvijenosti individualnih sposobnosti učenika. Znamo da se sposobnosti razvijaju vježbanjem, pa nam se čini da je ranije uvođenje čitanja na stranom jeziku potrebno i opravdano. Uostalom, za većinu djece u Jugoslaviji ima malo mogućnosti da će govorno komunicirati s izvornim govornicima. Komunikacija školske djece na stranom jeziku ionako se pretežno izvodi upoznavanjem vokabulara i struktura iz udžbeničkih tekstova.

Ostvarujući Projekt uvodila sam čitanje pomoću jednostavnih riječi, pa i rečenica, ali tek pri kraju prve godine učenja. To se izvodilo uvijek igrama i natjecanjima. Učenici su određeno razdoblje samo čitali riječi s kartica uz sliku predmeta, a poslije bez nje. U tom je razdoblju čitanja važna sigurnost pri izgovoru pročitanih riječi. Što su učenici mlađi, stjecanje te sigurnosti, po-

ticanje, pozitivan odnos prema učeniku i njegovim greškama, sve to traži od nastavnika velike napore.

Pisanje je posljednja komunikacijska vještina u rasporedu učenja stranog jezika: posljednja i najteža.

Budući da su materijali u TIME FOR ENGLISH prilagođeni radu manjih grupa u Institutu za strane jezike u Zagrebu, to se upute koje su tamo navedene, ne bi mogle u onom obliku potpuno primijeniti na redovne razrede osnovne škole.

Sama vještina pisanja je učenicima što su mlađi, teža. Zato je potrebno da prođe duže vremensko razdoblje između početnog čitanja i početnog pisanja.

Učenici drugoga razreda počeli su čitati pri kraju školske godine, nakon 7 — 8 mjeseci govornog razdoblja. Čitanje se uvodilo postepeno i polagano, a sastojalo se od čitanja jednostavnih riječi ilustriranih slikama predmeta na koje se odnose. Bile su to riječi čije su značenje učenici dobro poznavali.

U trećem razredu čitanje se postepeno širilo na kratke rečenice. Primjećivalo se izostavljanje funkтора, što se očitovalo i u govoru. Karakteristično je za stjecanje svih vještina (razumijevanje, govor, čitanje, pisanje) da ih prate jednake teškoće na početnom stupnju, a to su:

- izostavljanje glagola,
- nerazumijevanje struktura, npr. I'm Ivica, He's got a pencil, John is English,
- miješanje jednine i množine, iako je koncepcija na materinskom jeziku jasna,
- nesigurnost u redu riječi,
- formiranje rečenica s pomoćnim glagolima.

Te greške treba otkloniti već u fazi vježbe za razumijevanje govora, pa bi se možda rjeđe javljale u ostalim jezičnim vještinama.

Faze usvajanja sposobnosti i vještina u ovom Projektu teku ovim redom:

I godina (drugi razred)

Slušanje s razumijevanjem; početno čitanje riječi s kartica pri kraju školske godine.

II godina (treći razred)

Razvijanje slušanja s razumijevanjem; čitanje riječi i rečenica s kartica i plakata; čitanje rečenica uz jednostavne situacije prikazane na slici; pisanje pojedinih riječi i kratkih rečenica.

III godina (četvrti razred)

Razvijanje slušanja s razumijevanjem; čitanje kraćih tekstova; pisanje riječi i rečenica.

Nabrojene sposobnosti i vještine koje sam navela, odnose se samo na razvijanje slušanja, čitanja i pisanja.

5. Bilješke iz pripreme za rad

Iznijet ću nekoliko bilježaka koje sam zapisala prateći rad svojih učenika u drugom i trećem razredu osnovne škole od 1977. godine, a koje se odnose na njihov domet pri kraju svakog razdoblja i na teškoće na koje nailaze.

Prva godina rada protječe u slušanju s razumijevanjem, izvršavanju zapovijedi nastavnika, udovoljavanju zahtjevima nastavnika da se uradi ovo ili ono, kraćim dijalozima pri pozdravljanju, upoznavanju, opisivanju svoje obitelji, u igri kupovanja — prodavanja, igrama *I Spy*, *Simon says* i raznim drugim igrama koje se uglavnom zasnivaju na slušanju s razumijevanjem. Potkraj prve godine uvodi se čitanje riječi uz sliku predmeta (*a pen, a dog, a banana* itd.). Zatim se uvode cijele rečenice (*It is a banana, Here is a dog*). Važno je da djeca manipuliraju tim rečenicama tražeći njihove dijelove na karticama i slažući ih na magnetograf, flanelograf, na klupu ili na pod.

Učenici u prvoj godini učenja teško razlikuju riječi *it* i *this*, griješe na semantičkoj razini u riječima koje označuju svojinu, npr. *his flower, Mladen's flower, I've got a flower, my flower*.

I u drugoj godini učenja mogu razdoblja učenja trajati u jednoj maniri najviše 10 — 15 minuta, moraju se smjenjivati s razdobljima fizičke aktivnosti; inače opada interes za rad. Tome treba prilagoditi igre i pjesmice za pjevanje. Najbolje su primljene pjesmice koje se pjevaju popraćene kretnjama.

U tom je razdoblju veoma važno crtanje i bojenje, te se aktivnosti mogu izvrsno iskoristiti za usvajanje vokabulara i struktura, jer motiviraju učenike. Oni također vole da nastavnik čita na primjer, engleske tekstove vezane za slikovnicu, dok oni gledaju slike.

U radnoj bilježnici uz *TIME FOR ENGLISH II* nalazi se tekst *A Birthday party* ilustriran sa šest sličica koje nakon govorne obrade treba opisati. Od 15 učenika samo je sedmero uspjelo u tome. Sintagme *Here's, This is* i *It is* moram objasniti na materinskom jeziku, ali ih i nakon toga učenici miješaju u upotrebi.

Pri inzistiranju da tekst izvornog govornika ponavljaju za magnetofonom, neki učenici oponašaju samo melodiju rečenice, ali riječi ne izgovaraju, iako su ih već čuli. Opravdavaju se da im je to preteško.

Pojmovi *HER* i *HIS* konceptualno su im teški. Umjesto *HER* najčešće kažu *SHES*, vjerojatno analogno riječima *HE* i *HIS*, premda znaju da se riječ odnosi na ženski rod.

Nakon razdoblja od godine i pol učenja opisujemo obitelj po prilici ovim tekstom:

Mr White is Tom and Helen's daddy. Mrs White is Tom and Helen's mummy. Tom and Helen are brother and sister. They are a family.

80% učenika u razredu shvatilo je tekst, opisalo sliku i kazalo nešto o svojoj obitelji, nakon što su prorađeni dijalozi sa sličnim sadržajima.

Učenici vježbaju *Present Continuous*, koji se govorno obrađivao u prvoj i drugoj godini učenja, čitajući i sastavljajući rečenice prema tablici

Mary is sitting on the bench.
Her dog is playing with a ball.
is running.
is reading a book.

Nakon nekog vremena te rečenice i pišu u svoje bilježnice. No treba ih mnogo poticati da bi samostalno rekli nekoliko rečenica na temelju situacijske slike.

Neki učenici ne mogu reproducirati dijalog koji čuju s magnetofonske vrpce i mole da im ga napišem na ploču.

Učenicima trećeg razreda prikazala sam u razmacima sva četiri element-filma iz multimedijskog sklopa za četvrti razred da bih vidjela kako će reagirati. Pri prvom gledanju zaokupio ih je samo sadržaj; tek prilikom drugog ili trećeg gledanja, na moj poticaj, pratili su sadržaj glasno izgovarajući imenice, pridjeve, -ING oblik glagola kad su prepoznali radnju, npr. *sitting, going, running* itd.

Igra LOTO, koja je sastavni dio sklopa TIME FOR ENGLISH, vrlo je pogodna za uvođenje i vježbanje singulara i plurala imenica te struktura *have got — has got*.

S reduciranim vokabularom učenici bez teškoća uz sliku opisuju kuću i prostorije u njoj. Prijedloge IN, ON, BEHIND, UNDER najlakše shvaćaju i usvajaju ako sami nose predmete i stavljaju ih na određena mjesta. Ovamo se izvrsno uklapaju sve vrste igara u kojima se sakrivaju predmeti.

Zbog opsežnosti priručnika TIME FOR ENGLISH nisam nijedne godine uspjela završiti predviđeno gradivo, pa sam dio prenosila u iduću razred. Tako sam u četvrtom razredu obrađivala temu o odjeći s konstrukcijom *I'm wearing*. Osobit su interes pokazale djevojčice za razne vrste odjeće. Učenici međutim s velikim naporom opisuju odjeću što je nose oni, njihov drug ili drugarica, što je ja imam na sebi. Redovito stignem pregledati bilježnice jer je na satu svega 16 učenika. Razred je, naime, podijeljen u dvije grupe.

Učenici rado rješavaju križaljke u radnoj bilježnici; isto tako rado pišu diktat. Uvodim diktat od jedne rečenice. Jako se raduju kad sve točno napišu, a i ja se trudim da se to što češće dogodi. Sami slažu rečenice od izmiješanih riječi.

Katkad mi se čini da zbog nagomilanog jezičnog gradiva traže da im ponešto zapisujem, jer tako mogu lakše to kod kuće ponoviti. Slušanje s razumijevanjem ima veću dubinu i opseg nego što se pokazuje u razgovoru. S vremena na vrijeme učenici s naporom opisuju sliku koju su prethodne godine s lakoćom opisivali. Oni sposobniji u upotrebi L_1 lakše se snalaze u L_2 . Dobro čitaju poznate riječi s kartica. Malo griješe u izgovoru i vole čitati naglas.

Učenici četvrtog razreda koji uče strani jezik od drugog razreda, trebaju mnogo manje vremena da usvoje tekst dijaloga putem magnetofona.

Prvi diktat od nekoliko rečenica napisala su bez greške četiri učenika od njih petnaest, s jednom greškom sedam učenika, s pet grešaka jedan učenik, s deset grešaka jedan učenik, s trinaest grešaka jedan učenik. Najčešće greške bile su:

hez — *has*

tou — *too*

blu i blou — *blue*

njww — *new*

god — *got*

bajk — *bike*

Jek's i Ďek's — *Jack's*

iz — *is*

vred — *red*

izostavljanje riječi is
izostavljanje određenog i neodređenog člana.

Učenici mogu samostalno opisivati dijaslike zalazeći u detalje, npr. opisuju boju kose ili cipela likova što ih vide, katkad iznose i osobna zapažanja kao *She's pretty* ili *He has got a round face* itd. Dobro se snalaze u simuliranim situacijama. Uporedo s time vježbaju čitanje kraćih prozih tekstova koji čine sadržaj dijaloga. Mogu postavljati pitanja na temelju dijaslika. Greške su im u samostalnom izražavanju: npr. *the my ball*, *the his cap*, *the Jack's cap*, miješaju *Present Simple* i *Present Continuous*. Vrlo su sigurni u upotrebi vokabulara, boja, u nevezanom razgovoru o vremenu, u opisivanju njihova raspoloženja tog dana i sl.

Koment ar

Svrha je ovog prikaza ujedno bila da upoznam sustručnjake kako ostvarujem Projekt »Rano učenje stranog jezika u osnovnoj školi«, posebno engleskog jezika.

Pokušala sam iznijeti neke probleme koji zanimaju nastavnike osnovne škole, a pogotovo one koji su zaduženi da ostvaruju isti Projekt. Još uvijek postoje razmimoilaženja oko početnog čitanja i pisanja, pa sam stoga najviše mjesta posvetila tom problemu, što međutim ne znači da ne postoji još niz drugačijih načina u pristupu tom problemu i pronalaženju boljih rješenja.

LITERATURA

- Pijaže-Inhelder, *Intelektualni razvoj deteta*, Beograd, 1978.
Elkonin D. B., *Psihologija igry*, Moskva, 1978.
Oller W. John, Richards C. Jack, *Focus on the Learner*, 1973.
Vilke Mirjana, »Faktor dobi učenika u usvajanju stranih jezika«, *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije*, Beograd, br. 1/1977.
Vilke Mirjana, *Uvod u glotodidaktiku*, Zagreb, 1977.
Vilke Mirjana, »Implications of the Age Factor on the Process of Acquisition of an L₂«, *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*, No 41/42, 1976.
Vucelić Duška, »Novi pristup učenju stranog jezika u ranoj dobi«, *Strani jezici*, Zagreb, br. 4/1976.
Delamont Sara, *Interaction in the classroom*, 1976.
Petrović Elvira, »Analiza rezultata u učenju engleskog jezika kod učenika petih razreda osnovne škole«, *Godišnjak Saveza za primenjenu lingvistiku Jugoslavije*, Beograd, br. 3/1979.
Teaching Foreign Languages to the Very Young, Papers from seven countries on work with 4 to 8-year-olds, Pergamon Press, Symposia, 1979.